

Posudek diplomové práce

Ondřej Zeman

Bytosti plné očí zepředu i zezadu: Popis nepopsatelného ve Zjevení Janově

Diplomová práce Ondřeje Zemana byla předložena na katedře církevních dějin v oboru Evangelická teologie v červnu 2024.

Forma a úroveň zpracování

Práce má všechny požadované náležitosti. Formální úprava v hlavních obrysech odpovídá požadavkům, jež jsou na písemné kvalifikační práce kladeny.

Práce se svým rozsahem řadí mezi kratší – má 60 stran (po odečtení stránek s titulem, deklarací, obsahem, bibliografií: 51) a 153 poznámek pod čarou ve standardní podobě. Bibliografie je rozdělena na „monografie a závěrečné práce“ (15 položek) a „články, kapitoly knih“ (15). – Vzhledem k tématu práce by ovšem bylo vhodné vyčlenit v bibliografii ještě zvláštní oddíl „Prameny“ a v něm přehledně definovat, se kterými texty a překlady Zj autor pracuje.

Struktura práce

V první kapitole se autor věnuje úvodním otázkám nad Zjevením Janovým. Pisatel (oddíl 1.1) se pravděpodobně jmenoval Jan, jeho ztotožnění s jinou biblickou postavou či biblickým autorem toho jména je však velmi nepravděpodobné; „nejbezpečnější je zabývat se Janem jakožto autorem ... Apokalypsy“ (str. 13). V souladu s tradicí autor tvrdí, že Jan zcela jistě působil v Malé Asii; přebýval na ostrově Patmos ve vyhnanství; znal starozákonní prorocké texty a měl židovské jméno, jednalo se tedy o křesťana ze Židů. Významný je postřeh, že se pisatel na rozdíl od jiných apokalyptických spisů nesnaží „schovat za jméno nějaké významné osobnosti“ (12) a „sám sobě velkou autoritu nepřikládá“ (13).

Co se týče datace (1.2), autor se odvolává na pronásledování v textu Zj zmíněné, a proto se zabývá dvěma hlavními možnostmi: Zj mohlo vzniknout buď za císaře Nerona (64–70), nebo Domitiana (90. léta). Přehledně uvádí argumenty pro i proti s odkazem na vybrané autority (Witherington aj.), méně přehledně však formuluje vlastní názor na věc. – Na tomto místě lze také upozornit na drobný lapsus: nereflektovaný úzus antických jmen, a to patrně pod vlivem užité anglické literatury (srv. latinskou / anglickou / počestělou podobu jmen Irenaeus / Domitian / Traján). (Tato nejednostnost by sama o sobě nevalila, kdyby byla výslovně zdůvodněná; obvykle se toleruje český úzus alespoň v případě některých známějších jmen; např. již zmíněný císař Traján nebo apoštolští otcové Klement či Ignác si dle názoru oponenta zaslouží proniknout do zájmu české veřejnosti i pomocí počestělého jména.) – Závažnějším problémem je užívání sekundárních citací bez bližšího odkazu na primární antický pramen („Irenaeus píše, že kniha [Zj] vznikla ... okolo roku 95“; v poznámce pod čarou je odkaz pouze na sekundární literaturu „Koester, *Revelation*, 74“, chybí tedy bližší informace o antickém autorovi a kontextu jeho citace).

Apokalyptický žánr je vhodně charakterizován (1.3) pomocí klasické definice apokalypsy jako „žánru zjevovatelské literatury s narativním rámcem...“, která pochází z pracovní skupiny Johna J. Colinse (1979); autor ji považuje za dobrý výchozí bod svého bádání, přestože bere na vědomí i kritické diskuse, které vyvolala, a to i v soudobé české literatuře (16).

Samostatnou úvodní kapitolku si vyžádalo Janovo zacházení se starozákonními spisy (1.4). Když odhlédneme od odchylek v metodice, způsobených různým chápáním pojmů citace, narážka a nepřímý odkaz, shodují se badatelé v tom, že sz. narážek je ve Zj velké množství, a to zejména těch, jež pocházejí z prorockých knih (Iz, Ez, Da). Autor správně upozorňuje, že v Janově době křesťané ještě neměli k dispozici Tenak v jediném řeckém překladu, Jan tedy mohl mít k dispozici různé překlady; zarážející je však jistota autorova tvrzení, že „Jan vychází ... z původní hebrejštiny“ (17).

V druhé kapitole autor představuje „prostředky obrazného popisu“: metaforu (2.1), přirovnání (2.2) a symbol (2.3) popisuje jak s pomocí klasických formulací (např. o metafoře: Aristoteles), tak i moderních (o symbolu: Peirce, Tillich, Ricoeur). Tím si vytváří teoretický rámec, do něhož později zasadí vybrané pasáže z knihy Zjevení. Hlavní motivy, jež těmto pasážím dominují (Zj 4–5: Boží trůn, Beránek; Zj 9,1–11: kobylinky) jsou dobrými příklady Janovy obrazné řeči; autor volbu pasáží zdůvodňuje právě skutečností, že „jsou bohaté na popisný jazyk“ (27), resp. „kvůli množství přirovnání“ (51).

Jednotlivé obrazy potom pečlivě probírá krok za krokem. Přitom se neomezuje na obligátní konkordantní pozorování, ale všímá si zejména toho, jak se metafory, přirovnání a symboly k sobě vztahují a navzájem se kombinují. Důležitým výtěžkem autorových analýz je jeho pokus o klasifikaci janovských přirovnání: (1) s poměrně jednoznačným významem; (2) dále přirovnání, u nichž záměr autora není zcela jednoznačný, a konečně (3) přirovnání typu „jakoby“, které „nepřirovnává jednu věc k jiné konkrétní věci, ale snaží se významově přiblížit něčemu, pro co se těžko hledají slova“ (56–57). Tento pokus o klasifikaci janovské látky je ovšem nutně jenom přibližný, protože i látka samotná se pokusům o její uchopení a pochopení vzdává; jak autor sám trefně konstatuje: „V kombinaci s některými symboly se kvůli přebytku významu stávají některá přirovnání téměř nekonečně interpretovatelná.“ (56). Zde se autorovi podařilo vystihnout podstatný rys apokalyptické literatury, díky němuž je biblická exegese nekonečným a otevřeným dobrodružstvím (srv. též vyjádření z anotace, že Zjevení lze „interpretovat stále znovu“, 5). – Drobnou vadou na kráse jsou tu stylisticky méně zdařilé formulace, např. „Na rozdíl od metafor mají přirovnání výhodu snadné možnosti rozpoznání v textu“ (22); „Janova vize trůnu je oproti těmto oddílům bližší nekanonickým výstupům do nebes svou větší složitostí.“ (28).

Otevřenost biblického výkladu vystupuje do popředí zejména v kontrastu se sevřeností věroučných výrazů. U obrazu „jakoby zabitého Beránka“ se autor letmo, s chvályhodnou obezřetností a citlivostí dotkne dogmatické látky: „Nerad bych na tomto místě rozvíjel rozsáhlejší christologii, ale přijde mi pozoruhodné, jak Jan používá vžitě symboly, aby zcela novým způsobem popsal Ježíšovu smrt a vzkříšení. Místo přesných teologických formulací používá živé obrazy, ukazující paradox Ježíšovy smrti a jeho vzkříšení.“ (45)

Otázky do rozpravy

Datace Zj – Ke kterému ze dvou období (Nero, Domitianus), v němž mohlo Zj vzniknout, se autor po zvážení argumentů pro a proti nakonec přiklání?

Prameny Zj – Co vedlo autora k jednoznačnému vyjádření, že Jan vychází z hebrejského textu?

Metaforický jazyk a autorita – „Menší autorita Jana oproti Henochovi, Mojžíšovi či dokonce Adamovi s sebou také nese větší nutnost nemluvit napřímo, ale v symbolech, metaforách a podobně.“ (16) To znamená, že kdo má větší autoritu, může mluvit přímo a nemusí se uchýlovat k metaforám? Proč potom mluvil v podobenstvích sám Ježíš, autorita nejvyšší?

Závěr

Autor přesvědčivě doložil schopnost práce s prameny i sekundární literaturou, uplatnění vlastního úsudku a formulaci závěrů. Práci doporučuji k obhajobě a s ohledem na drobnější jazyková a formální pochybení navrhuji klasifikaci mezi A / B („výtečně“ / „velmi dobře“).

Praha, 5.8.2024

Mgr. Jan A. Dus, Th.D.